

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

نقش تقوا و جهاد با نفس به عنوان دو ارزش اخلاقی در کسب ملکه ی عصمت

عین الله خادمی^۱، سیدمصطفی روح الامینی^۲، علی قنواتی^۳

ekhademi@ymail.com

چکیده:

انسان در حرکت کمالی خود و سیر الی الله به قوا و استعداد هایی مجهز شده است تا به بهره گیری از همه استعداد های خدادادی به حد اعلائی کمال مطلوب خود که رضوان و رضای الهی است برسد و در این رهگذرانسان در اثر قرب به مقام ربوبی میتواند به ملکات و مواهبی همچون "عصمت" نائل شود. این ملکه نفسانی که در پیامبران در زمره ی اختصاصات ایشان می باشد بحث گسترده ای در کتب کلامی و منابع اسلامی به خود اختصاص داده است. در این بین برخی ان را غیر اکتسابی و مخصوص انبیاء و ائمه (ع) میدانند. و بسیاری نیز معتقدند که وصول به این مقام در پرتو مجاهدتهای بسیار ممکن بوده و ارزشهای اخلاقی همچون "تقوا" و "جهاد بانفس" از اثرگذارترین عوامل در کسب این ملکه راسخه اند. مالکیت نفس و پرهیز از محرمات و بصیرت ناشی از تقوا که به انسان، قدرت تشخیص حق از باطل را میدهد، انسان متقی را از فروافتادن در ورطه معاصی، حفظ مینماید. از طرف دیگر رسیدن به مدارج بالای معرفت و دلدادگی به ساحت قدس حضرت حق، که ثمره آن، دستیابی به ملکه عصمت است، حافظ کیان انسان در تنزل و یا سقوط از مراحل انسانیت می باشد.

واژگان کلیدی: عصمت، تقوا، معاصی، ارزشهای اخلاقی

^۱-دانشیار دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

^۲-دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه و حکمت اسلامی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی roholamini11@gmail.com

^۳-دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه و حکمت اسلامی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی qanavati@yahoo.com

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

بیان مساله:

ضرورت عصمت، برای پیامبران و ائمه، با دلایل عقلی و نقلی متعدد، به اثبات رسیده و حال این سوال مطرح است که آیا دستیابی به این مقام برای مردم عادی و غیر انبیاء نیز امکان دارد؟

آیات بیانگر عصمت، همگی با الفاظی شروع شده اند، که افاده عموم را می رسانند، مانند: «و من یتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم». گویا، باب این مقام عصمت، برای عموم باز بوده و رسیدن به آن محال نبوده، بلکه بر اثر مجاهدت و تلاش در دور بودن از رذایل اخلاقی و کسب فضائل، رسیدن به این مهم ممکن می باشد. (معرفت، ۱۳۸۹، ص ۵۵)

هر چند دیدگاه دانشمندان، در این خصوص، متفاوت بوده و کسانی چون فخر رازی، عصمت را غیر اکتسابی می دانند و بالطبع رسیدن به این مقام، برای عموم، ممکن نمی باشد.

و اگر هم تلاشی در مسیر خود سازی، انجام گیرد، فرد، متخلق باخلاق حسنه خواهد شد. اما ملکه نگه دارنده برای او ایجاد نخواهد شد. اما علمای شیعه همچون علامه مجلسی، عصمت را توفیقی از جانب خدا می دانند و این توفیق، در اثر مجاهدت و کوشش و مبارزه با نفس، به دست آمده است و با استناد به احادیث رسیده از معصومین، بیان می کند، هر چند عصمت، به طور مطلق و گسترده، مربوط به انبیاء و امامان است، اما سایر مردم نیز در اثر عواملی چون تقوا و خود سازی و جهاد با نفس، می توانند به مراتبی از آن (عصمت) دست یابند. مساله اصلی این پژوهش آن است، که تقوا و جهاد با نفس، در دستیابی به ملکه عصمت، چه نقشی ایفا می کنند. برای واکاوی این مساله پژوهشی، بررسی پرسشهای ذیل، ضروریست. معنا و مفهوم تقوا چیست؟ تقوا چه نقشی در کسب ملکه عصمت دارد؟ نقش جهاد با نفس به عنوان یک ارزش اخلاقی در ظهور تقوا و عصمت چیست؟

تقوا:

یکی از کلماتی که در فرهنگ اسلامی نسبت به آن سفارش بسیار شده و از عبارات رایج در قرآن کریم و نهج البلاغه می باشد، واژه تقواست، که ریشه یابی آن از نظر لغت و اصطلاح در شناخت بهتر آن موثر است.

تقوا در لغت و اصطلاح:

تقوا از ریشه "وقی" یعنی خویشتن داری و پرهیزگاری می باشد، و ترجمه دقیق آن خود نگه داری می باشد. و در اصطلاح: "تقوا نگه داری نفس، از آنچه انسان را به گناه می کشاند، می باشد و اینکه ممنوعات و محرمات را ترک نماید" (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ص ۵۳۰)

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

پس انسان با تقوا ضمن مراقبت و حفظ نفس، پرهیز از محرمات، را در خود به صورت یک ملکه راسخه در می آورد. پس تقوای الهی یعنی اینکه انسان خود را از آنچه خود را از نظر دینی در زندگی خطا و گناه و زشت شناخته شده، حفظ و صیانت کرده و مرتکب آنها نشود.

نهج البلاغه، تقوا را ملکه مقدس، می داند، که در روح پیدا شده و نفس عماره و احساسات سرکش را مطیع، می سازد.

علامه مجلسی، در ضمن بیان روایتی از پیامبر اکرم (ص) تقوا را خصلت و صفتی معرفی می فرماید که اگر در کسی باشد، دنیا و آخرت، در اختیار او خواهد بود و به رستگاری و بهشت نائل می گردد و می فرماید: هر کس می خواهد عزیزترین مردم باشد، باید تقوای الهی داشته باشد. (علامه مجلسی، الف، 1389، ج 74، ص 169)

استاد مطهری، در معنی واژه تقوانوشته است: این کلمه از ماده "وقی" است که به معنای حفظ، صیانت و نگهداری است و معنای "اتقاء" احتفاظ است. (مطهری، الف، 1376، ج 23، ص 689)

ثمرات و نتایج تقوا:

آیات قرآن کریم و روایات رسیده از معصومین، مبین این مطلب است، که آثار و ثمراتی بر تقوای الهی مترتب است، که شخص متخلق به این ارزش اخلاقی، از آن مواهب و ثمرات بهره مند شده و به ملکات نفسانی مانند عصمت دست می یابد. در اینجا به بیان مواردی از ثمرات تقوا که در حصول "عصمت" موثر است می پردازیم.

1. بینایی و بصیرت

دشمن ترین دشمن انسان، جهل است و گاهی انسان افتاده در ورطه هلاکت و نابودی به واسطه عدم تشخیص حق از باطل و صواب از نا صواب به این مصیبت گرفتار شده است. قرآن کریم تقوا را عامل بصیرت و زمینه ساز بینش صحیح و وسیله تشخیص حق از باطل معرفی می نماید و می فرماید: اگر تقوای الهی داشته باشید خداوند، برای شما فرقان قرار می دهد. (انفال، 29).

جرمها و گناهان بزرگی در طول تاریخ به وقوع پیوسته است، که مرتکبین آن به دلیل بی بهره بودن از حداقل بینش و بصیرت، به این معاصی گرفتار شده اند و نمونه بارز آن در واقعه عاشورا مشهود است، آنجا که دشمن آگاه و با بصیرت حق را تشخیص داده و به خیل مشتاقان می پیوندد و اما یاران بی تقوا و بی بصیرت از گرد امام خویش پراکنده شده و از حق فاصله می گیرند. و در واقع موفق به حفظ دین خود نمی شوند. امام صادق در این باره می فرماید: اتقوا الله و صونوا دینکم بالورع. پرهیزگار باشید و دین خود را، با ورع حفظ کنید. (مجلسی، الف، 1389، جلد 7، ص 297).

در اینجا (ورع) که شدت تقواست، عامل حفظ دین بیان شد.

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

برخی از محققان، عصمت را نتیجه علم و بصیرت معصوم، به عواقب گناه دانسته و می گویند علم و شعور انسان به آثار گناه به گونه ایست که مغلوب قوای نفسانی نمیشوند. علامه طباطبایی علم شکست ناپذیر را، علم به لوازم گناه دانسته، به گونه ای که این علم با واقع نمایی بسیار قوی و شدید، آثار گناه را مجسم نموده و صدور گناه را محال عادی، می نماید. (علامه طباطبایی، ج 5، ص 127)

پس عصمت، از مقوله علم قاطع معصوم بوده و این بینش و بصیرت، که از درجه والای تقوانشآت میگیرد، بوجود آورنده ملکه عصمت است.

2. پرهیز از محرمات

از آثار دیگر تقوا پرهیز از محرمات است. انسان متقی انجام گناهان و محرمات را از آن جهت، که مخالفت و تمرد از دستورات پروردگار محسوب می شود، بسیار زشت و نا پسند، می داند و از منظر او هیچ گناهی کوچک نیست. حضرت علی (ع) می فرماید: شدیدترین گناهان آن است که صاحبش آن را کوچک بشمارد. (نهج البلاغه، حکمت 477)

پس پرهیز از محرمات، به هر درجه ای از قباح که باشند، انسان را از عذاب اخروی حفظ می نمایند. علامه مجلسی ضمن اینکه خلق را فطری می داند و بیان می کند که خلق حسنه در نزد خداوند بهتر از اعمال حسنه است از رسول اکرم (ص) نقل کرده که: بیشترین چیزی که امت من به واسطه آن وارد بهشت می شوند، پرهیز از محرمات و داشتن خلق نیکو است. (مجلسی، ب، 1362، ص 379)

آنچه از قرآن و روایات دریافت می شود تقوای مساوی با گناه نکردن نیست بلکه منشا گناه نکردن و پرهیز از محرمات است، همچنانکه مولای متقیان میفرمایند: دست نیافتن به گناه نوعی عصمت است. (نهج البلاغه، حکمت 345)

3. مالکیت نفس

از جمله ثمراتی که بر تقوای الهی مترتب است، آزادی از اسارت نفس و هوا پرستی و شهوت است. نیروی امر کننده درونی همواره انسان را به مظاهر ضد ارزشی و ضد اخلاقی امر می نماید، تا آنجا که قرآن در سوره یوسف تصریح می نماید، که این عامل امر کننده به بدی، در صورت عدم عنایت الهی می تواند، در انحراف از اصول ارزشی و کشیدن انسان به انحطاط و زوال نقشی موثر ایفا نماید.

اما آنچه به عنوان زمام و مهار این دشمن درونی معرفی شده تقوا است، که در گفتار مولای متقیان به این امر اشاره شده و ایشان معاصی و خطاها را به اسب های سرکشی تشبیه نموده که لجام گسیخته، سوارکاران خود را به آتش می افکنند و تقوا را اسبهای رامی تشبیه نموده که مهارشان در دست صاحبانشان بوده و در نهایت به بهشت رهسپارند. (نهج البلاغه، خطبه 16).

آنچه از ضروریات یک زندگی سالم انسانی است، آگاهی از احوال خویش می باشد و نقطه مقابل آن غفلت است. غفلت از خویش و خود فراموشی که غفلت از خدا و خدا فراموشی را بدنبال خواهد داشت. نبی مکرم اسلام (ص) در توصیه به ابودر می فرماید: آدمی

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

از متقیان نمی شود، مگر اینکه شدیداً به محاسبه نفس خود بپردازد. شدید تر و دقیق تر از محاسبه شریکی که به حسابرسی دقیق مال شریک خود می پردازد. این حسابرسی، شبهات را از زندگی او می زداید و مراقب است، تا مایحتاج زندگیش از حرام فراهم نشده باشد. آنکه خداوند را در تمام زندگی خود حاضر و ناظر می داند و نفس خود را به بند کشیده، به درجه ای از پرسیایی رسیده است، که حتی شبهات را مرتکب نمی شود و به تبع آن از افتادن در وادی حرام مصون می ماند. (مجلسی، ب، 1362 ص 385)

4. کرامات انسانی

اثر دیگری که تقوا دارد، و نقش بسیار موثری در رعایت اخلاقیات جامعه و دوری از ناهنجاری ها دارد، احساس کرامت و شخصیت اخلاقی است. قرآن کریم میزان کرامت و شخصیت انسان را به تقوا دانسته و می فرماید: ان اکرمکم عند الله اتقکم. گرامی ترین شما نزد خدا با تقوا ترین شماست.

مطابق فرمایش مولای متقیان، تقوا و خدا ترسی رئیس اخلاق است و توصیه به تقوا که در گفتار امام علی (ع) موج می زند، در واقع توصیه به همه واجبات و معروف ها و ترک محرمات است. احساس کرامت و شخصیت اخلاقی ارتباط مستقیم با احتراز از ناهنجاری های اخلاقی و معاصی دارد، چنانکه در روایت است: من هانت علیه نفسه فلا تأمن شره، کسی که در خود احساس کرامت و شخصیت اخلاقی نمی کند از شر او در امان مباش.

احساس کرامت و شخصیت اخلاقی انسان راز نمونه های ضد اخلاقی و بی تقوایی مصون می دارد. چنین شخصی، به عهد و پیمان خود پایبند بوده و پیمان شکنی نمی کند، تا موجبات بی اعتمادی در جامعه را فراهم سازد. در مصرف نعمت ها حدود الهی را رعایت کرده و دچار اسراف و تبذیر که از مظاهر بی تقوایی است نمیشود.

5. مصونیت

از جمله ثمرات دیگری که بر تقوای الهی مترتب است و بواسطه آن انسان در برابر آنچه ایمان و انسانیتش را تهدید میکند، بیمه می نماید مصونیت در برابر آسیبهای اجتماعی است. قرآن کریم تقوا را به لباس تشبیه کرده و میفرماید: لباس التقوا ذلک خیر. همچنانکه لباس انسان را از خطر سرما و گرما حفظ نموده و با پوشش برهنگی ادبی شخصیت و ابرومندی را برای او به ارمغان می آورد، تقوا نیز ضمن اینکه محدودیت نیست مصونیت است. و سبب مصونیت از مظاهر بی بندوباری و آثار سوء فحشا و منکرات است.

مولای متقیان می فرماید: الا فصولها و تصونوا بها. تقوا را حفظ کرده و بواسطه آن برای خود مصونیت

حاصل کنید. (نهج البلاغه، خطبه 119)

دانشگاه تربیت مدرس
مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

این مصونیت حاصل شده در اثر تقوا، که امام علی(ع) انرا دژی مستحکم مینامد انچنان انسان رادر برابر گناهان حفظ می نماید، که بر اساس ان تقوا و عصمت معنا و مفهوم یکسانی یافته و هر نوع ماهیتی، که برای تقوا تصور، کنیم، کاملاً در عصمت موجود بوده و در واقع بایدا نرا مرتبه کمال تقوا بدانیم. (علامه طباطبایی، ج 5، ص 142)

جهاد بانفس

یکی از ارزشهای اخلاقی، که نقش بسیار موثری در تقویت تقوا و ایجاد مصونیت در مقابل گناهان رادر جهد بانفس است، که به نوعی میتواند در کسب ملکه عصمت، در انسان نقش موثری داشته باشد.

در ابتدای طفولیت، نفس انسان مانند صفحه ی خالی از نقش و صورت از جمیع صفات و ملکات خالیست. تکرار اعمال و افعال باعث حصول ملکات و تحقق صفات در نفس می شود. و ملکه راسخه ای رادر نفس ایجاد می کند. (نراقی، 1386، ص 22)

این نفس طبیعتاً گرایش به رفاه و اسایش دارد و در انجام گناه و طغیان نسبت به انجام عبادات

مهیا تر است. پس جهاد و مبارزه بانفس روش و آمادگی خاصی رامیطلبد، تا انسان طالب فیض رحمانی قدم به وادی معرفت نهاده و در نهاد خویش، نظامی را حکمفرمان نماید تا در سایه ان نفس راحت طلب و سهل انگار در انجام ارزش های اخلاقی مقرب انسان سراز پای نشناسد.

پس کسانی در این جهاد بانفس، سر بلنداند که به شیوه های مناسب، به تادیب نفس و زدودن رذایل اخلاقی ازان بپردازند. و زمینه رابرای حصول ارزش اخلاقی تقوا و ملکه عصمت، فراهم نمایند.

در این سیر جهاد نفسانی چند عامل، بیش از هر چیز مقوم تقوا و مصونیت اند. عواملی چون شناخت نفس، مبارزه با عاداتهای زشت، اجتناب از هم نشین بدو ترک گناهان، که به اختصار نقش انها را بیان میکنیم.

1. شناخت نفس

شوق به تحصیل کمالات و دفع رذایل، که در اثر تهذیب اخلاق حاصل میشود، مستلزم شناخت "خود" است و پیش از شناخت نفس پرداختن به اصلاح ان موفقیتی در پی ندارد.

ادمی پس از آنکه دانست، گوهر وجودی اش متعلق به عالم ملکوت است، که به عالم جسمانی آمده می کوشد، تا با منزه کردن ساحت نفس، از اخلاق نا پسند و مزین نمودن ان به صفات ارجمند، نفس رامهیبای قبول فیضهای نامتناهی حضرت حق نماید. تا ضمن رفع حجاب، از دیده جان و تجلی فضائل درآیین دلش، به قول مرحوم نراقی، تام الوجود و سرمد البقاء گشته و قامتش سزاوار خلعت خلیفه الهی گردد. (نراقی، 1386، ص 19)

2. مبارزه با عاداتهای زشت

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

عامل دیگری که در مسیر جهاد با نفس، باعث قوام تقوا بوده و در حصول ملکه عصمت، موثر است مبارزه با عاداتی زشت می باشد

نفس انسان، در طول زمان، با ناپسندی ها خو گرفته و انجام پاره ای از فضایل، مانند مستحبات برایش دشوار می نماید. حال باید با ریاضتهایی صفحه ی دل را جلا داد و زشتی ها و ناپسندی هارا از عرصه ی آن زدود و بر عادتها غلبه نمود. در روایات این عمل، از بالاترین عبادتها، شمرده شده است. حضرت علی (ع) می فرماید: بالاترین عبادت ها، غلبه بر عادت های ناپسند است. (مهدوی کنی، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳)

عاداتی ناپسند، ضمن اینکه آفتی برای تقواست، انسان را در برابر گناهان، آسیب پذیر، می سازد چنانچه این عادتها، از انسان دور گشته، اخلاقیات، در وجودش تکوین یابد، فضایل در او بصورت خوی و ملکه و عادت می شود، به گونه ای که حتی در عالم خواب هم از انسان، ضد اخلاق، صادر نمی شود. به گونه ای که در عالم خواب نیز چشمان خویش را بر نامحرم می بندد (شهید مطهری، ب، ۱۳۷۴ ص ۷۸)

۱۰۳ اجتناب از همنشین بد

یکی از عواملی که در امر خودسازی، نقشش انکار ناپذیری است، اجتناب از مصاحبت با بدان است

انسان دارای طبیعت بسیار تاثیر پذیر بوده و لوح دل و دفتر جانش، شفاف و نقش پذیر می باشد. بگونه ای که اگر به طور مکرر، خلق و خوئی را که متجلی در رفتار کسی می باشد، ببیند، آنرا می پذیرد و اخذ می کند. پس انسان همواره از همنشینی بدان نهی شده و در گفتار بزرگان آدمی بر آیین دوست و رفیقش شمره شده (حرعاملی، ۱۳۸۱، ج ۱۶ ص ۲۶۰)

سنایی در این باره می گوید:

منشین با بدان که صحبت بر
گر چه پاکی تو را پلید کند

آفتابی بدین بزرگی را
پاره ابری ناپدید کند

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

لازمه رسیدن به مرتبه مصونیت از گناه و انحراف، اجتناب از مصاحبت با همنشین بد است، چنانچه امام سجاد همنشین بد را منافی عصمت دانسته و یکی از پنج گناهی که پرده عصمت را می درند، همنشینی، با اهل شک بر می شمرد. (حر عاملی، ۱۳۸۱، ج ۶۱ ص ۲۶۵).

۴. ترک گناه

عامل موثر دیگر، در سرکوب نفس، طغیانگر انسان ترک گناهان است. ارتکاب معاصی باعث گسترش سیطره نفس بر انسان است. پس برای غلبه بر آن باید در ترک گناهان کوشید. حضرت علی (ع) می فرماید: غالبوا انفسکم علی ترک المعاصی. با ترک گناهان بر نفس خویش چیره شوید. (مهردوی کنی، ۱۳۷۳، ص ۴۵۱)

از ورز و بال گناه کسی در امان نیست، چرا که پیامبران از آثار ترک اولی مصون نمانده اند، چه برسد به دیگران. تهذیب نفس و تسلط بر این دشمن درونی که پیامبر (ص) از آن به «جهاد اکبر» نام برده با زدودن رذایل اخلاقی از ساحت نفس و ترک معاصی ممکن است.

مولانا جلال الدین محمد بلخی می گوید:

هین سگ نفس تو را زنده مخواه کاو عدو جان توست از دیرگاه

آنگاه که صفحه نفس، در جمیع اوقات از همه اخلاق ذمیمه، معرا و به اخلاق حسنه محلی باشد برای انسان سعادت مطلق، حاصل می شود. (نراقی، ۱۳۸۶، ص ۲۵)

و بواسطه ی این جهاد با نفس ملکه تقوا قوام یافته و انسان به مرتبه ای از عصمت دست می یابد.

نتیجه:

انسان بر اساس آفرینش حکیمانه ای که خداوند، برایش مقدر فرموده است، شایستگی و توانایی رسیدن به مدارج کمال و سعادت برایش فراهم است و در مسیر رشد و تعالی، از هدایت الهی و عقل و اختیار بهرمنند شده، اما موفقیت او در گرو رفع موانع رشد و رستگاری همچون معاصی و محرمات و وسوسه های شیطانی است. وجود این عوامل بیرونی و درونی مانع کمال موجب شده، تا

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی با تأکید بر اخلاق

اولین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی
۷ اسفند ماه ۱۳۹۲

لازمه مسئولیت خطیر انبیاء و ائمه (ع) مجهز بودن به اختصاصاتی چون عصمت باشد، تا در مقام دریافت و ابلاغ و عمل به پیام الهی، ایشان را از گناه و خطا و فراموشی مصون دارد.

هر چند اعتقاد به کسبی بودن ملکه عصمت، مورد اختلاف متکلمین است، اما آیات قرآن کریم و روایات رسیده از معصومین (ع) مبین اکتسابی بودن آن بوده، بیانگر نقش موثر ارزش های اخلاقی همچون تقوا و جهاد بانفس در حصول این ملکه ی را سخه در انسان متقی و مجاهد است . بینایی و بصیرت ناشی از تقوا و پرهیز از محرّمات، انسان را بر مدار ارزش های الهی ثابت قدم می دارد. ثمرات حاصله از تقوا و جهاد با نفس، مصونیتی در انسان متخلق به این ارزش های اخلاقی، بوجود می آورد که صدور گناه، از آن ها، محال عادی شده و ایشان را به مراتبی از عصمت مزین می نماید.

فهرست منابع

1. قرآن کریم
2. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، انتشارات مسجد مقدس جمکران، 1383
3. راغب اصفهانی، حسین ابن محمد، مفردات الفاظ القرآن الکریم، ترجمه رحیمی نیامصطفی، نشر سبحان، 1386
4. علامه مجلسی، محمدباقر، الف، بحار الانوار، ج 74، چاپ بیروت، دار احیاء التراث العربی، 1403 ق)
5. علامه مجلسی، محمدباقر، ب، عین الحیات، تهران، انتشارات رشیدی، 1362)
6. علامه طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیرالمیزان، ج 5، ترجمه موسوی، محمدباقر، دفتر انتشارات اسلامی
7. نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، انتشارات دفتر نشر مصطفی، 1386
8. مطهری، مرتضی، الف، مجموعه آثار، ج 23، تهران، انتشارات صدرا، 1376
9. مطهری، مرتضی، ب، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، انتشارات صدرا، 1374
10. حر عاملی، محمدابن الحسن، وسایل الشیعه، ج 16، موسسه اهل بیت، 1381
11. معرفت، محمد هادی، تنزیه انبیاء، انتشارات مبین اندیشه، 1389
12. مهدوی کنی، محمدرضا، نقطه های آغاز در اخلاق عملی، تهران، دفتر نشر اسلامی، 1388